

AKTUALNE INICIJATIVE U INFORMACIJSKOM OBJEDINJAVANJU ZBIRKI ARHIVA, KNJIŽNICA I MUZEJA

CURRENT INITIATIVES IN SHARED ACCESS TO THE COLLECTIONS OF ARCHIVES, LIBRARIES AND MUSEUMS

Dora Sečić

Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
dsecic@hazu.hr

Sažetak

U novije vrijeme potiče se suradnja arhiva, knjižnica i muzeja s ciljem objedinjavanja informacija o njihovim zbirkama. Želi se izgraditi zajedničke mrežne portale koji će zainteresiranim korisnicima znatno olakšati i unaprijediti dostup do relevantnih informacija. Prikazom primjera iz aktualne međunarodne prakse i prakse pojedinih zemalja u radu se razmatraju neka organizacijska i sociološka pitanja zanimljiva za hrvatsku AKM-zajednicu. Pritom je dan osvrt na primjere postojećih rješenja u državnoj upravi, kao i na ulogu zajednica zainteresiranih korisnika u poticanju suradnje raznorodnih informacijskih ustanova u SAD-u i Europi. Zaključuje se da, imajući u vidu europske intergacije kojima težimo, dosadašnje aktivnosti u unapređivanju suradnje arhiva, knjižnica i muzeja u Hrvatskoj treba ubrzati. Pritom treba težiti da se pomagala za pronalaženje informacija o zbirkama što prije digitaliziraju i učine dostupnim na webu, a da se elektronički nadomjestici mogu kasnije pridružiti tim podacima. Zajedničke datoteke preglednih zapisa omogućit će djelotvorno objedinjavanje informacija o distribuiranim zbirkama hrvatske kulturne baštine. Predlaže se da se usporedo s povezivanjem ustanova nacionalnog značaja, koje su pojačano usmjerene i na međunarodnu suradnju, potiče i razvoj na lokalnoj razini tamo gdje je to moguće i poželjno. Smatra se da bi u tim nastojanjima i hrvatska informacijska profesija trebala tražiti saveznike i među zainteresiranim korisnicima, napose njihovim zajednicama i udrugama.

Ključne riječi: suradnja arhiva, knjižnica i muzeja, digitalna knjižnica, portali AKM-a, Vijeće za muzeje, arhive i knjižnice (Velika Britanija), Norveška uprava za arhive, knjižnice i muzeje, projekt PULMAN, Kongresna knjižnica, Historiefyn.dk, BAM-portal, Research Libraries Group – RLG, RLG Kulturna građa, LIBER, MASTER, MALVINE, Kalliope, LEAF, Njemačka znanstvena zajednica

Summary

Current initiatives directed towards bringing together information on collections of archives, libraries and museums are described. Their aim is to enhance access to required information through joint web portals. Information on some international projects as well as those from the USA and some Western European countries are used to help to consider some organizational and sociological questions relevant to the Croatian ALM community as well. Actual establishment of national ALM authorities in Great Britain and Norway as well as examples of collaboration of the information profession with representatives of communities of interested users in the USA and Germany are also elaborated. The author concludes that the Croatian efforts in advancement of ALM cooperation have to be speeded

up bearing in mind the country's proclaimed heading towards the European Union. Archives, libraries and museums have to promote their cooperation in developing shared electronic finding aids to be applied on their collections on the web, independently of the heterogeneous technical solutions employed in their institutions. Joint authority files are one of the basic prerequisites for linking information on their collections. Therefore the realization of this project ought to be treated as a priority issue without delay. The author suggests that, where appropriate and needed, some local projects could be initiated even prior to cooperation projects of national institutions which are at the same time directed to international cooperation. It is suggested that it might be desirable that Croatian ALM institutions in the proposed ventures look for cooperation with the communities of interested users whose support might greatly advance the intended actions.

Keywords: cooperation of archives, libraries and museums, digital library, ALM portals, Council for Museums, Archives and Libraries (UK), Norwegian Archive, Library and Museum Authority, PULMAN project, Library of Congress, Historiefyn.dk, BAM-portal, Research Libraries Group, RLG Cultural Materials, LIBER, MASTER, MALVINE, Kalliope, LEAF, Deutsche Forschungsgemeinschaft

1 Uvod

Suvremena informacijska tehnologija traži danas i od “ustanova pamćenja”, kako se sve češće skupno nazivaju arhivi, knjižnice i muzeji, nov pristup optimiranju javnog djelovanja. One skupljaju, organiziraju i pohranjuju zapise o zajedničkoj baštini, o suvremenim i prošlim kulturnim i intelektualnim postignućima. Zbog općenitog napretka u informacijskim djelatnostima zainteresiranim korisnicima treba ponuditi zajednički nastup kako bi brže i lakše došli do što više relevantnih informacija. U razvijenim zemljama građani, naime, već smatraju da imaju pravo i na elektronički pristup zbirkama koje se čuvaju u javnim ustanovama.¹ Napose je razlog tomu raspoloživost elektroničke usluge neovisno o radnom vremenu ili mjestu. Ona je korisniku dostupna u svako doba i s bilo kojeg mjesta. S druge strane, mrežne se stranice u današnjem svijetu sve više nameću kao primarni element u informacijskom lancu. Već sada smo svjedoci te pojave i u našem okruženju. Kada trebamo informaciju, vrlo često ćemo posegnuti za Googleom ili nekim drugim pretraživačem. To je najbrži i najdjelotvorniji put. Zbog toga potreba da različite ustanove na što primjereniji način svoje zbirke uključe u zajedničku elektroničku mrežu znanja postaje doista imperativom vremena. Međutim, za realizaciju zajedničkog nastupa raznovrsnih ustanova potrebno je riješiti niz problema organizacijske, sociološke, ekonomske i tehničke prirode. O nekima je na našim skupovima bilo više govora, o nekima manje, ali svi su ti aspekti već bili predmetom razmatranja. Poslužujući se prikazom nekih primjera iz međunarodne prakse ili prakse pojedinih zemalja, pokušat ćemo ovdje razmotriti ona organizacijska i sociološka pitanja koja smatramo relevantnima za hrvatsku stručnu zajednicu izloženu rješavanju istih problema, budući da tehnički razvoj uopće ne

¹ Leerintveld, Ad; Matthijs Van Otegem. The changing role of the manuscript librarian. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

ovisi o nama i našim nastojanjima, a ekonomska pitanja i tako treba rješavati u kontekstu općih društvenih i gospodarskih kretanja. Organizacijska su pitanja dominantna jer smo, nažalost, vrlo često svjedoci pojave da projekti u nas, unatoč ispunjenim ostalim preduvjetima – i tehničkim i financijskim – propadaju zbog manjkave organizacije.

Nakon višegodišnje pripreme koju su, napose u Europskoj uniji, označili mnogobrojni razvojni projekti, može se ustvrditi da su neki od njih već urodili plodom, tj. omogućili otvaranje novih mrežnih portala, dok su drugi projekti dovršeni bez, bar za sada, vidljivih izravnih rezultata. Nakon početne euforije, stvorene zbog širokih mogućnosti digitalne tehnike, danas se već razmišlja mnogo trezvenije. Čak štoviše, neki autori najnovijih izvješća priznaju da skupa digitalizacija neke građe, provedena tijekom posljednjeg desetljeća, nije ni bila potrebna. Poglavitno se o tome govori imajući u vidu potrošena financijska sredstva za koja se ponekad smatra da su mogla biti bolje utrošena. Znači, i u bogatijim zemljama želi se ubuduće pažljivije postavljati prioritete u tom području.

U praksi je vidljiva razlika među pojedinim dijelovima svijeta, koja je uglavnom rezultat različitih tradicija i ekonomskih mogućnosti. U bogatijim zemljama naglasak se stavlja na davanje elektroničkih nadomjestaka izvornika na raspolaganje širokom krugu korisnika u interaktivnom digitalnom prostoru, dok je u informatički manje opremljenim sredinama u tijeku povezivanje elektroničkih kataloga i zbirki s opisima predmeta i općenito unapređivanje dostupnosti obavijesnih izvora, dok će se elektronički nadomjesci, tj. digitalne slike pojedinih izvornika kasnije pridružiti. Digitalna stvarnost u najvećoj je mjeri prisutna u SAD-u, dok Europa, zbog svoje raznorodnosti i preobilja blaga pohranjenog u mnogobrojnim zbirkama i ipak manjih raspoloživih financijskih sredstava, ima znatno više problema te ponešto zaostaje u tom pogledu. Osim toga, i tradicionalne podjele unutar informacijskog sektora u Europi još su uvijek mnogobrojne, tako da su potrebni drugačiji organizacijski zahvati kako bi se uklonile prepreke djelotvornijem povezivanju različitih izvora informacija. Tako je, npr., u Njemačkoj tek u najnovije vrijeme utvrđeno da treba ukloniti izrazitu podvojenost narodnog i znanstvenog knjižničarstva te je godine 2002. pokrenut projekt *Knjižnica 2007.: razvoj knjižnica u Njemačkoj* sa željom da se otvori javna, stručna i politička rasprava o budućoj optimalnoj koncepciji ukupna njemačkog knjižničarstva i sagleda stvarni potencijal njemačkih knjižnica u razvoju društva znanja.² Očito je da vizije brojnih stručnjaka, objavljene tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, nisu predviđjele razmjere i dinamiku promjena koje će nastupiti, tako da se već sada moraju pisati novi srednjoročni planovi. A kada se riješe problemi unutar sustava istovrsnih ustanova, bit će, naravno, moguća i njihova djelotvornija redovita suradnja s drugim, srodnim sustavima.

U Hrvatskoj je već odavno pokrenut projekt NISKA: Nacionalni informacijski sustav knjižnica, koji je samo posljednji u nizu sličnih, poput BIS-a iz 1970-ih i 1980-ih godina, a trebao bi obuhvatiti sve vrste knjižnica, ali naslijeđene podjele, čak i unutar istovrsnih knjižnica, još su jače nego u Njemačkoj. Tako čak u području

² Opširne informacije o dosadašnjim rezultatima rada na projektu i daljnjim planovima dostupne su na web-portal. <http://www.bibliothek2007.de>

znanstvenog knjižničarstva postoje neke knjižnice koje pripadaju Sustavu znanstvenih informacija, dok su druge izvan tog sustava. NISKA je još samo na papiru, a globalizacija nesmiljeno napreduje sve bržim tempom. Poučeni njemačkim primjerom, naši stručnjaci trebaju paziti da izrađeni koncepti, kojima radi dinamike promjena u okruženju prijeti brzo zastarijevanje, ne postanu prepreka optimalnoj organizaciji djelatnosti u ukupnom sektoru zaduženom za prijenos znanja kada se napokon otvore mogućnosti za realizaciju NISKA-e.

2 Pravci aktivnosti na objedinjavanju djelovanja arhiva, knjižnica i muzeja

2.1 Uloga države

Osim inicijativa trajno prisutnih u stručnim i drugim zainteresiranim krugovima, i potrebe racionalnije državne uprave u javnom sektoru utječu na novi razvoj u koordinaciji rada različitih javnih ustanova. Zahtjevi koji se postavljaju pred infrastrukturu obrazovanja i kulture doživjeli su tijekom posljednjeg desetljeća tolike promjene da neke europske zemlje prilaze reorganizaciji u području upravljanja arhivima, knjižnicama i muzejima. Tako je Vlada Velike Britanije osnovala 2000. godine *Vijeće za muzeje, arhive i knjižnice* pod nazivom *Resource* s ciljem da ubrza suradnju tih ustanova obrazlažući taj potez “željom za osposobljavanjem muzeja, arhiva i knjižnica da djeluju na ljude u smislu poticanja imaginacije, učenja i kreativnosti”.³ To je tijelo zamijenilo dvije prethodne komisije: *Komisiju za muzeje i galerije* i *Komisiju za knjižnice i informacije*. U Norveškoj je, pak, 2003. na razini državne uprave, integracijom triju prethodnih državnih tijela – *Norveške uprave za narodne knjižnice*, *Norveške uprave za muzeje* i *Nacionalnog ureda za znanost, akademske i specijalne knjižnice*, ustrojena *Norveška uprava za arhive, knjižnice i muzeje*. Kako je objavljeno u službenim dokumentima, to novo državno tijelo ima stratešku i savjetodavnu ulogu, a omogućit će lakše povezivanje različitih vrsta ustanova, odnosno “diseminaciju informacija i znanja o kulturnoj baštini koja se čuva u tri obuhvaćena sektora i tako poboljšati sudjelovanje muzeja, knjižnica i arhiva u razvoju društva”.⁴

U uvodniku, pak, ljetnom broju godišta 2003. časopisa *Scandinavian public library quarterly*, čitamo da je “suradnja arhiva, knjižnica i muzeja vruća tema, kako na nordijskoj tako i europskoj razini. Ističe se da je u Norveškoj učinjen ključni korak na razini državne uprave, dok su ostale nordijske zemlje prvo potaknule suradnju na lokalnoj razini, a da su u kontekstu Europske unije u sklopu 5. okvirnog plana programa *Tehnologija za informacijsko društvo* provedena istraživanja i potaknut razvoj međunarodne suradnje na istome području”.⁵ Tu, među ostalim, svakako treba spomenuti europski projekt PULMAN XT, u kojem sada

³ Usp. re:source. The Council for Museums, Archives and Libraries. <http://www.resource.gov.uk>

⁴ Østby, Jon Birger. The new cross sectoral agency in Norway for archives, libraries, and museums : plans and perspectives. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

⁵ Larsen, Jonna Holmgaard. [Editorial]. // *Scandinavian public library quarterly* 36, 2(2003), 2. http://www.splg.info/issues/vol36_2/splq2_03.pdf

sudjeluje i Hrvatska i o kojem je naša stručna zajednica dobro obaviještena.⁶ Mreža PULMAN povezuje europske narodne knjižnice i kulturne ustanove koje djeluju na regionalnoj i lokalnoj razini, a želi potaknuti inovacije u uslugama narodnih knjižnica i drugih kulturnih ustanova, i to u dostupnosti elektroničkih informacija, pružanju potpore u doživotnom učenju, elektroničkom opismenjivanju i sl. Pritom svaka zemlja treba obaviti svoj dio posla, odnosno za svoje građane izgraditi elektroničke usluge u skladu s potrebama vlastite sredine.

2.2 Uloga zajednica zainteresiranih korisnika

Mnoge pokrenute inicijative rezultat su i nastojanja zajednica zainteresiranih korisnika. Tu treba svakako spomenuti aktivnosti u organizaciji američkog RLG-a (Research Libraries Group), koji svoje projekte u području promicanja kulturne baštine razvija u suradnji s istraživačima iz područja humanističkih znanosti. To sudjelovanje korisnika u koncipiranju informacijskih usluga osigurava napose kvalitetnije prihvaćanje novih usluga i uvelike olakšava uspješnost daljnjeg rada. Nova elektronička stvarnost traži, naime, i nov pristup koncipiranju usluga. Američki znanstvenici iz područja humanističkih znanosti sve se češće povode i za postignućima s područja prirodnih i tehničkih znanosti, a i obrnuto. Tako je, npr., u uvodnom izlaganju pod naslovom *Novo promišljanje humanističkih znanosti u doba globalizacije* održanom na godišnjem sastanku RLG-a u Narodnoj knjižnici u Bostonu (Boston Public Library) u svibnju 2003.,⁷ prvo dan osvrt na dva izvješća namijenjena inženjerstvu, koja je objavila američka Nacionalna akademija. Oni govore o "kibernetičkoj infrastrukturi", odnosno inovaciji i novoj kreativnosti koja je posljedica informacijske tehnologije.⁸ U tim su dokumentima inženjeri, između ostalog, istaknuli da danas ima sve više umjetničkih djela koja postoje samo u računalima, te da tako briga za razvoj umjetnosti postaje i njihova obveza. Nećemo ovdje ulaziti u pojedinosti razmišljanja britanskih i američkih informacijskih stručnjaka koji su tijekom skupa sudjelovali u raspravi, jer se to može pročitati u izvješću s toga skupa na stranicama RLG-a, ali bismo željeli istaknuti nekoliko najzanimljivijih misli britanskoga sveučilišnog profesora povijesti D. Eastwooda, čije je izlaganje izazvalo najbogatiju raspravu. Eastwood je pozvan na skup kao osoba koja je tijekom više godina bila na čelu Upravnog vijeća Britanske vlade za istraživanje u humanističkim znanostima i umjetnostima, nadležnog za financiranje projekata u tim područjima.⁹ Zanimljivo je da je to Vijeće započelo radom tek

⁶ Usp. više priloga M. Šegote-Novak objavljenih u časopisu HKD Novosti 22-23(2003).

⁷ RLG Annual Meeting, 2003. "Rethinking the Humanities in a Global Age", May 5-6, 2003, Boston, Mass. <http://www.rlg.org/annmtg/index03.html>

⁸ Usp. Revolutionizing science and engineering through cyber-infrastructure : report of the National Science Foundation Blue-Ribbon Advisory Panel on Cyberinfrastructure. http://www.communitytechnology.org/nsf_ci_report i Beyond productivity : information technology, innovation and creativity / Committee on Information Technology and Creativity, National Academy of Sciences. http://www.nap.edu/html/beyond_prod/beyprodsum.pdf

⁹ Eastwood, David. The future of the humanities : prospects and challenges. <http://www.rlg.org/annmtg/eastwood03.html>

1998. te je Eastwood istaknuo da je u Engleskoj trebalo više od četrdeset godina da bi se osiguralo financiranje humanističkih projekata usporedivo onome u području prirodnih i društvenih znanosti. To sada ima odraza i na engleske informacijske ustanove djelatne u području humanističkih znanosti. Eastwood smatra da elektroničku komunikaciju treba iskoristiti za ponovno šire povezivanje humanističke znanstvene zajednice sa širom publikom. Treba nastojati prevladati otuđenje koje je nastalo tijekom posljednjih desetljeća zbog profesionalizacije istraživačkog rada. On to zove "izazovom za ponovnim promicanjem civilnog društva", a smatra da su informacijski stručnjaci u tom pravcu učinili znatno više nego sami istraživači, uz čase iznimke u koje je ubrojio povjesničare i arheologe, koji se u nastojanju populariziranja rezultata svojih istraživanja trude da budu što prisutniji na televiziji i inače u medijima. Činjenicu da su se tijekom 19. i početkom 20. stoljeća istraživači, koji su smatrali da imaju i važnu prosvjetiteljsku ulogu, trudili široku publiku obavijestiti o rezultatima svojih istraživanja, možemo potvrditi i u kulturnoj povijesti naše sredine. Čitajući, primjerice, zagrebački *Dragoljub, zabavan, poučan i književan list* iz god. 1868. doznajemo sljedeće: "Na glavnu skupštinu jug. akademije znanosti i umjetnosti skupila se 20. o. mj. u dvorani nar. doma množina slušalaca objega spola – dokaz, da i naši ljudi počimlju rado slušati učene rasprave ... G. akademik Jurković čitaše liepu razpravicu odsutnoga dr. Subotića: o tiesnom savezu dramatične umjetnosti i državne politike evropejskih naroda".¹⁰ Tu valja podsjetiti da je u ono doba Akademija tek započela radom, da je Narodni muzej još bio u povojima, a da moderno sveučilište još nije ni bilo otvoreno. Mogućnosti prijenosa znanja bile su tako vrlo skromne te ih je publika htjela optimalno iskoristiti. A rad Akademije bio je ispunjenje jednog od narodnih zahtjeva onoga vremena. Od današnje hrvatske javnosti možemo, dakle, s pojačanom prisutnošću i svježom o mogućnostima informacijske i komunikacijske tehnologije ponovno očekivati slične zahtjeve i na to se trebamo pripremiti.

Na takav nas razvoj upozoravaju sadašnja kretanja u SAD-u koja, kako je poznato, s određenim pomakom u vremenu u pravilu snažno utječu i na razvoj u Europi. Tamo su prisutne široke javne aktivnosti svih vrsta knjižnica, od kojih želimo napose spomenuti Kongresnu knjižnicu koja, uz ostalo, nudi širokoj publici svih uzrasta vrlo raznorodne mrežne stranice *Američke knjižnice* (<http://www.americalibrary.gov>). Te su stranice upravo odraz jasnih zahtjeva javnosti, iskazanih posljednjih godina, da Knjižnica svoje aktivnosti pojačano usmjeri prema široj publici. Tako je, npr., i Nacionalna akademija znanosti 2000. godine upozorila na tendenciju Kongresne knjižnice da se u procesu prijelaza u digitalno doba isuviše izolirala od svojih korisnika i partnera te je zatražila izmijenjen pristup.¹¹ Kao rezultat, uslijedila je financijska potpora Kongresa za pokretanje niza projekata, poput onoga pod nazivom *Ruke uzduž i poprijeko Amerike* (Hands Across America), čija je namjena trebala biti podučiti učitelje kako da ugrade digitalne zbirke Kongresne knjižnice u školske programe i sl. Već sada stranice Kongresne knjižnice nude vrlo raznorodne digitalne sadržaje za sve slojeve američkih građana, a razvoj

¹⁰ Usp. Besjednica. // Dragoljub 2, 44(1868), 701.

¹¹ Usp. FY 2001 : Congress OKs \$547 million budget for Library. // The Library of Congress information bulletin 60, 2(2001), 27, 35.

je novih, još bogatijih, u tijeku. Rezultati koje su oni polučili i koje će još realizirati zacijelo će utjecati i na razvoj u drugim sredinama.

U Europi ćemo spomenuti uspješno sudjelovanje *Njemačke znanstvene zajednice* (Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG) u razvoju kulturne i znanstvene informacijske infrastrukture. Ta organizacija tijekom više desetljeća podupire razvoj znanstvenih ustanova, a u najnovije vrijeme i suradnju njemačkih arhiva, knjižnica i muzeja te njihovo zajedničko pojavljivanje na internetu. Na primjeru potpore DFG-a razvoju rukopisnih zbirki prikazat ćemo u daljnjem izlaganju način rada te zajednice zainteresiranih korisnika.

Zbog svega navedenog smatram da će veći uspjeh naših sadašnjih i budućih akcija biti moguć samo ako osiguramo intenzivniju interakciju kulturnih ustanova sa zainteresiranim okruženjem, o čemu sam već jednom pisala.¹² Naime, ako kulturna javnost ne bude izraziti je artikulirala svoje zahtjeve i ako njeni predstavnici ne budu aktivnije sudjelovali u osmišljavanju rješenja za izgradnju potrebne informacijske infrastrukture, naše će profesije teško moći same odrediti optimalne ciljeve budućega zajedničkog djelovanja arhiva, knjižnica i muzeja na dobrobit ukupne društvene zajednice. Ovdje želim još jednom naglasiti važnost ove činjenice. Možda bi primjer RLG-a koji je, umjesto da se ograniči na raspravljanje o stručnim pitanjima vlastite profesije, organizirao savjetovanje o općenitoj znanstvenoj i kulturnoj politici, mogao i za nas biti poticajna ideja. Jedna strana, naime, treba učiniti prvi korak.

2.3 Primjeri zajedničkih mrežnih portala arhiva, knjižnica i muzeja

Kao skandinavski primjer realizirane lokalne suradnje arhiva, knjižnica i muzeja može nam poslužiti danski zavičajni portal *historiefyn.dk* za lokalnu povijest Funena, čiji je razvoj pokrenut 2001.¹³ U rad na tom projektu od početka su, uz stručnjake, uključeni i "zainteresirani laici". Na taj su način informacijski stručnjaci stimulirali korisnike kako na istraživanje dostupne relevantne građe za uključivanje u zajedničku bazu podataka, tako i na suradnju u oblikovanju novoga mrežnog portala. Zanimljivo je da je u dogovoru sa zainteresiranima građa u prvoj fazi ograničena na predmet "trgovina i industrija". U radu su sudjelovale veće i manje ustanove, neke s većim iskustvom u elektroničkom katalogiziranju i digitalizaciji građe, a neke tek na početku, dok je za vođenje jednogodišnjeg projekta bila zadužena Državna i sveučilišna knjižnica u Arhusu. Po dovršetku projekta, mrežni je portal otvoren javnosti u ožujku 2002. i danas se može slobodno razgledati. Ponuđeno sadrži opise i slike preko 4.500 predmeta iz zadanog područja. U obradi građe arhivi i dalje koriste svoj program ARKIBAS, muzeji DMI, a knjižnice format MARC. S obzirom na to da danski arhivi za svoje potrebe koriste skraćenu inačicu klasifikacijskog sustava narodnih knjižnica, ta je shema primijenjena i na ovome portalu.

¹² Usp. završno poglavlje u radu: Sečić, Dora. Uspješnost djelovanja znanstvene knjižnice u vremenu globalizacije i brzih promjena u okruženju. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 4(2000), 70-79.

¹³ Usp. Petersen, Jens Age. historiefyb.dk : the local historical portal of Funen. // Scandinavian public library quarterly 36, 2(2003), 9-11.

Istodobno s danskim projektom, uz financijsku potporu DFG-a pokrenut je u susjednoj Njemačkoj u Baden-Württembergu projekt BAM (Bibliotheken, Archive-Museen), o kojem je već bilo govora u okviru Petog seminara Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture 2001.¹⁴ U međuvremenu su se prvim sudionicima pridružile još neke njemačke ustanove iz drugih pokrajina. Zajednički je portal za knjižnice, arhive i muzeje stavljen u funkciju i potom 2002. predstavljen na konferenciji IFLA-e u Edinburghu. Informacije o najnovijim postignućima tog projekta javno su dostupne u izvješću podnesenom u ožujku 2003.¹⁵ Saznanja iz njemačkog projekta napose su nam zanimljiva zato što se radi o zajedničkoj srednjoeuropskoj tradiciji, kako u knjižničarstvu tako i u arhivistici i muzeologiji. Sada je na stranicama portala <http://www.bam-portal.de> već omogućeno probno pretraživanje distribuiranih kataloga i vodiča po fondovima knjižnica, arhiva i muzeja koje je, čini se, još daleko od konačnog cilja. Povezane su informacije koje sadrže knjižnični fondovi obuhvaćeni skupnim katalogom *Jugozapadne njemačke mreže knjižnica* (Südwestdeutscher Bibliotheksverbund) te fondovi povezanih arhiva i muzeja. Rezultati pretraživanja prikazuju se u tri stupca: B – knjižnice, A – arhivi i M – muzeji. Iz prikaza pronađene građe već je na prvi pogled vidljiva općepoznata velika razlika u pristupu obradi građe u zbirkama različitih ustanova koje sada nastoje učiti jedna od druge. Razlike u načelima postupanja sa zbirkama pomno se analiziraju i od svake se profesije želi prihvatiti ono najbolje kako bi došlo do sinergijskih efekata. Uz knjižnični portal dostupan na adresi <http://www.bsz-bw.de>, koji je već više godina u funkciji i pruža dostup do bogate digitalne knjižnice, za hrvatske bi arhiviste mogao napose biti zanimljiv i portal Državne uprave za arhive (<http://www.lad-bw.de>) s online pretraživačem po digitaliziranim arhivskim fondovima. Europski su izvori u pravilu javno dostupni bez naknade, što je napose korisno za svakoga tko se želi informirati o dosadašnjim postignućima.

Na svjetskoj, pak, razini ističe se međunarodna inicijativa *RLG Kulturna građa* (RLG Cultural Materials), pokrenuta 2000. u Americi. RLG je 1974. osnovan kao udruga američkih znanstvenih knjižnica, a danas povezuje različite, mahom velike ustanove i iz drugih država, poput Bavarske državne knjižnice iz Münchena, Britanske knjižnice ili Nacionalne knjižnice Francuske, ali i visokoškolske i druge institute, arhive, povijesna društva, muzeje te ugledne američke narodne knjižnice. Sve što su pokretači inicijative *RLG Kulturna građa* zapisali u inicijalnom dokumentu 2000. godine relevantno je i za druge sredine, pa i za potrebe hrvatskih korisnika te ćemo dio toga teksta ovdje kratko prikazati. Među svojim ciljevima, pokretači te inicijative prioritetom svojeg djelovanja u neposrednoj budućnosti obznanili su omogućivanje elektroničkog dostupa do kulturne građe koja se čuva u različitim ustanovama: “Putem interneta žele se dati na raspolaganje visokokvalitetne slike artefakata koji

¹⁴ Golub, Koraljka; Jagoda Matovina. Pomagala za pretraživanje weba s naglaskom na projekte povezivanja arhivskih, knjižničnih i muzejskih zapisa. // 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 251.

¹⁵ Maier, Gerald. Gemeinsames Internetportal für Bibliotheken, Archive und Museen – ein Online Informationssystem : kurzer Werkstattbericht. <http://www.bam-portal.de/rep/BAM-Bericht-GM02.pdf>

dokumentiraju kulturu i civilizaciju s njihovim opisima ... Kulturna građa uključuje različite vrste objavljenih i neobjavljenih tekstova, slika, objekata i predmeta".¹⁶ Još se ističe da različite ustanove skupljaju i čuvaju različitu građu koja će postati zajednički resurs za daljnja istraživanja, a ustanove uključene u inicijativu moći će koristiti zajednička saznanja i iskustva u pružanju usluga različitim zajednicama korisnika. Inicijatori smatraju da će rezultati donijeti veliku korist i samim ustanovama koje čuvaju prikazane objekte, inače u pravilu slabo poznate i premalo korištene. Kao jednu od zacrtanih zadaća naveli su i zajednički razvoj općih uvjeta i prakse za stvaranje elektroničkih nadomjestaka kulturne građe, smatrajući da će zajedničkim nastupom djelovati i na druge nadležne ustanove. Istaknuli su da nastava i učenje na daljinu pojačano traže raspoložive elektroničke nadomjeske kulturne građe, a mi bismo ovdje još podsjetili da korištenje nadomjestaka pogoduje i trajnoj zaštiti izvornika koje čuvaju različite ustanove, napose stoga što ih se (možda pre)često posuđuje za izložbe. Inicijativa je polučila izvanredne rezultate o čemu je, kao i o drugim programima svoje ustanove, na godišnjoj konferenciji LIBER-a 2003. u Rimu izvijestila predstavnica RLG-a.¹⁷ Udruga koja se u međuvremenu nazvala RLG Cultural Materials Alliance danas održava vrlo bogate mrežne stranice koje, između ostaloga, sadrže brojne informacije o organizacijskim i drugim pojedinostima njihova rada, poput *Smjernica za opis građe*¹⁸ ili *Smjernica za izradu elektroničkih nadomjestaka*,¹⁹ iz čega je vidljivo da se na zacrtanim zadaćama intenzivno radi. Iz tih i drugih stručnih sadržaja koje pruža taj portal može se naučiti mnogo korisnoga, ali pretraživanje digitalnih sadržaja za vanjske korisnike nije besplatno.

2.4 Europske inicijative za objedinjavanje dostupnosti zbirki rukopisa

S obzirom na množinu mogućih tema relevantnih za suradnju arhiva, knjižnica i muzeja, zadržat ću se na uskom području dostupnosti rukopisa u Europi kako bih prikazala pravce sadašnjeg razvoja. Razlike u pristupu obradi rukopisa u knjižnicama i arhivima zanimljivo prikazuje J. Roegiers, profesor povijesti na Katoličkom sveučilištu u Leuvenu, koji je tijekom prethodne karijere bio i knjižničar i arhivist.²⁰ On podsjeća da se značajni dio arhivske građe, poglavito autografi književnih djela, zbirke pisama, osobnih dokumenata pojedinaca itd., vrlo često nalazi i u knjižnicama i muzejima te da povjesničar nužno mora koristiti ustanove koje raspolazu različitim pomagalima za pronalaženje informacija, što

¹⁶ Improving access to cultural materials : Research Libraries Group announces new initiative to provide integrated access to cultural materials worldwide.
<http://www.rlg.org/pr/pr2000-01cmi.html>

¹⁷ Van Camp, Anne. RLG, where museums, libraries, and archives intersect. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

¹⁸ Description guidelines. Version 1.4.0, September 2003 / RLG Cultural Materials Alliance.
<http://www.rlg.org/culturalres/descguide.html#format>

¹⁹ Surrogates for RLG cultural materials / RLG Cultural Materials Alliance.
<http://www.rlg.org/culturalres/surrogateguide.html>

²⁰ Roegiers, Jan. Integrated resource discovery and access of manuscripts : the user perspective. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

znatno otežava njegov rad. U knjižnicama su pojedinačni dokumenti katalogizirani po pravilima propisanim za katalogizaciju rukopisa, a u arhivima u skladu s arhivskim pravilima. Uspoređujući navike jednih i drugih, Roegiers ustanovljuje da se knjižničari pri izradi pravila za opisivanje rukopisa zapravo rukovode usvojenim načelima koja vrijede za opisivanje tiskane građe. Tako djelima bez naslovnog lista dodaju naslov, dokumentima opće poznatim pod nekim naslovom umjetno pridaju jedinstveni stvarni naslov i sl. Znakovito je da svakom rukopisu prilaze kao zasebnoj jedinici, često ne uzimajući u obzir njenu pripadnost zbirci. S druge pak strane, arhivisti prvo opisuju zbirku, te potom, ukoliko je moguće ili važno, podskupine te zbirke te pojedinačne dokumente, tj. oni uvijek prikazuju dokumente u njihovu kontekstu. U mnogim dijelovima fonda zbog velike se količine građe moraju zadovoljiti s obradom na makro razini. S druge pak strane, knjižnice su se do sada samo u slučaju efemerne tiskane građe (tzv. sitnog tiska) ponekad zadovoljavale skupnom obradom dokumenata, ali rukopise su u pravilu obrađivale pojedinačno i vrlo temeljito. Međutim, u međuvremenu su i knjižničari spoznali da većina knjižnica na taj način neće nikada biti u mogućnosti obraditi svu rukopisnu građu, napose u sklopu većih ostavština pojedinaca. Tako je prirodno da i oni pomalo traže izlaz u opisu ostavština na razini zbirke, koje će se kasnije nadopuniti opširnijim podacima o njihovu sadržaju te, napokon, i s opisima važnijih pojedinačnih dokumenata. Istodobno su se i stručnjaci koji rade u arhivima i muzejima suočili sa sve većim očekivanjima korisnika te su primorani razmatrati pitanje obuhvatnije obrade svojih fondova. U njihovu slučaju, javnost naročito traži ažurniju informaciju o građi. Roegiers smatra da je prva zajednička zadaća arhiva, knjižnica i muzeja osigurati pristupačan i pregledan izvor podataka o postojećim zbirkama tako da zainteresirani istraživač dobije bar temeljnu informaciju o svemu raspoloživom, za razliku od sveobuhvatne informacije o malom, odabranom dijelu postojećih primarnih izvora. To zahtijeva integrirani, fazni pristup reorganizaciji elektroničkog pristupa građi pohranjenoj u različitim ustanovama. I Roegiers upozorava da su prvi preduvjet integracije informacija o tiskanoj i rukopisnoj, arhivskoj i muzejskoj građi kvalitetne datoteke preglednih zapisa: za rukopise i tiskane dokumente u prvoj su fazi važne datoteke preglednih zapisa za imena osoba i nazive korporativnih tijela. Znademo da se unutar mnogih knjižničnih sustava datoteke preglednih zapisa već dugo koriste, ali, kako se vidi, sada korisnici očekuju i bržu primjenu takve organizacije podataka i u arhivima i muzejima, a potom i u njihovu zajedničkom nastupu na mreži. Budući da su datoteke preglednih zapisa jedna od stalnih tema hrvatskih stručnjaka na AKM-seminarima, u daljnjem ćemo se izlaganju kratko osvrnuti na neke aktualnosti u tom području.

Sada je u području zbirke tiskane i rukopisne građe naročito živa suradnja na izgradnji međunarodnih datoteka preglednih zapisa za imena osoba. Kako je jasno da one trebaju biti zajedničke za sve vrste građe, pojedine su organizacije, poput Konzorcija europskih znanstvenih knjižnica,²¹ Konzorcija MALVINE²² i RLG-a,

²¹ Consortium of European Research Libraries – CERL, članica kojega je i Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

²² O projektu MALVINE već je bilo govora na petom AKM-seminaru. Usp. nav. dj. u bilješci 14.

djelatne upravo u tom području. Dok rad IFLA-ine Radne grupe za FRANAR marljivo napreduje, o čemu smo iz prve ruke dobro informirani,²³ euroatlantske integracije iskazuju se i u tekućim projektima na stvarnom povezivanju europskih datoteka preglednih zapisa s američkim. Kako bi se istražili modaliteti izgradnje budućih virtualnih baza podataka preglednih zapisa, OCLC, Kongresna knjižnica i Njemačka knjižnica rade na pilot-projektu povezivanja svojih baza podataka preglednih zapisa za imena osoba, konkretno podataka iz LCNA-a (Library of Congress Name Authorities) i PND-a (Personennamendatei). Želi se izgraditi model koji će omogućiti kooperativnu izgradnju i korištenje baza podataka preglednih zapisa, a na taj način i povezivanje podataka o pripadajućim naslovima. U prvoj se fazi radi na fizičkom povezivanju podataka, a kasnije bi trebalo biti realizirano virtualno zajedništvo i interaktivni rad. U Kongresnoj knjižnici prikupljaju se zapisi koji se u OCLC-u uspoređuju sa zapisima naslova publikacija u njihovu skupnom katalogu, a za njemačke naslove kao baza za usporedbu služe baza podataka Deutsche Bibliographie Njemačke knjižnice (Die Deutsche Bibliothek – DDB) i skupni katalog Bavarskoga knjižničkog sustava (Bibliotheks Verbund Bayern – BVB). Ch. Hengel izvještava da je početkom svibnja 2003. OCLC-u isporučeno ukupno oko 5,7 milijuna bibliografskih zapisa iz DDB-a, oko 5 milijuna iz BVB-a te 2,3 milijuna preglednih zapisa za osobna imena iz PND-a.²⁴ U drugoj fazi radit će se na uspostavi poslužitelja VIAF (Virtual International Authority File), koji će omogućiti pretraživanje povezanih preglednih zapisa putem interneta. Izmjene i dopune podataka dalje bi se trebale redovito obavljati uz korištenje protokola OAI. U trećoj fazi bit će testirani modaliteti stavljanja na raspolaganje tih podataka svim knjižnicama i zainteresiranim krajnjim korisnicima. Pretpostavlja se da će se tada moći implementirati i Unicode. Inače, od 2002. pregledni zapisi Kongresne knjižnice dostupni su svakome na portalu <http://authorities.loc.gov>.

Na europskoj razini radi se na projektu LEAF (Linking and Exploring Authority Files), koji financira Europska unija. Cilj je te inicijative stvaranje paneuropske središnje datoteke preglednih zapisa za imena. Na mrežnim stranicama <http://www.crxnet.com/leaf> danas se već nalazi i tekst na slovenskom jeziku, jer se u međuvremenu i ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica uključila u taj projekt. Konzorcij LEAF čine redovni i pridruženi članovi, a uz to se niz različitih ustanova prijavio u svojstvu promatrača. Bilo bi uputno da se i Hrvatska što prije uključi u taj razvoj, za sada bar u svojstvu promatrača.

Digitalizacija informacija o rukopisima već je duže vremena predmet zanimanja europske stručne javnosti, napose s ciljem da se osigura dostupnost zbirki bogatih starih knjižnica i arhiva. Spomenut ćemo dva europska projekta iz toga područja: MASTER (Manuscript Access through Standards for Electronic Records) te MALVINE (Manuscripts and Letters via Integrated Networks in Europe). Oba su projekta zaključena 2001. Prvi se bavio srednjovjekovnim rukopisima, a drugi modernim rukopisima i pismima u zbirkama arhiva, knjižnica, muzeja i drugih

²³ Vidjeti rad: Willer, Mirna. Uvjeti za funkcionalnost i obrojčavanje preglednih zapisa : konceptualni model : radni nacrt, objavljen u ovom zborniku.

²⁴ Hengel, Christel. Normdaten und Metadaten : die Idee eines Internationalen Authority File. // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 50, 4(2003), 210-214.

ustanova. Poput svih međunarodnih pothvata i njihov kontinuitet i uspješna realizacija temelji se na nacionalnim projektima pojedinih zemalja, odnosno na daljnjem interesu ustanova sudionica. Od ta dva projekta, MALVINE je do sada uspio osigurati kontinuitet. Međutim, i pozitivni rezultati MASTER-a zacijelo su veliki. Kao primjer navodimo uspjeh Češke u području digitalizacije srednjovjekovnih rukopisa, o kojem je u lipnju 2003. na godišnjoj konferenciji LIBER-a izvijestio Adolf Knoll iz češke Nacionalne knjižnice, koja je bila jedna od glavnih sudionica MASTER-a.²⁵ On je predstavio bazu podataka *Memoriae Mundi Series Bohemica*, na kojoj se u Češkoj vrlo intenzivno radi te najavio nove projekte na istome području. U sklopu toga, napose je zanimljiva baza podataka rukopisa *Manuscriptorium*, kojom su obuhvaćeni podaci o kodeksima i drugim rukopisima u fondovima različitih čeških knjižnica. U tijeku su pregovori sa Sveučilišnom knjižnicom u Wroclavu i Sveučilišnom knjižnicom u Bratislavi o njihovu uključenju u *Manuscriptorium*, što će toj bazi podataka dati međunarodni značaj.

Na šestom AKM-seminaru predstavljena je pak njemačka baza podataka *Manuscripta Mediaevalia*, koja je posebno bogata. Željela bih upozoriti na činjenicu da joj se od ove godine pridružila i Austrijska nacionalna knjižnica koja je, između ostaloga, stavila na raspolaganje svoj digitalizirani katalog hrvatskih, poljskih i čeških rukopisa (samo onih pisanih latinicom). Radi se o djelu *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek* Karla Schwarzenberga.²⁶ Premda na mreži još nisu prisutna sva potrebna kazala, čija je računalna obrada još u tijeku, ipak mislim da je ovo pojavljivanje kataloga koji sadrži i hrvatske rukopise na internetu ipak važno i za nas, pogotovo zato što je za sada veza na bazu podataka *Manuscripta Mediaevalia* iz Hrvatske uspostavljena samo s mrežne stranice AKM-a, i to kroz sažetak izlaganja Jensa Bovea iz Marburga.²⁷ S obzirom na to da je projekt *Manuscripta Mediaevalia* razvijen uz novčanu potporu DFG-a, uspostavljena je vrlo djelotvorna središnja redakcija koja intenzivno radi na izgradnji buduće zajedničke baze podataka srednjovjekovnih rukopisa, u kojoj će se zacijelo naći još mnogo izvora relevantnih za našu znanstvenu zajednicu. I tu bismo ponovno podsjetili da je tako dobar rezultat polučen velikim dijelom upravo zahvaljujući aktivnom angažmanu predstavnika njemačke znanstvene zajednice, organiziranom na drugi način nego u Americi, ali nadasve plodonosnim.

Rad na projektu MALVINE zaključen je 2001., nakon čega je osnovan istoimeni konzorcij sa sjedištem u Državnoj knjižnici u Berlinu. Članovi toga europskog konzorcija knjižnica, arhiva i muzeja za sada su ustanove iz sljedećih zemalja: Španjolske, Portugala, Velike Britanije, Njemačke, Austrije, Francuske i Švicarske. I tu se na mreži već mogu vidjeti prvi rezultati i doznati mnoge praktične

²⁵ Knoll, Adolf. Digital library for access to rare materials : from pilot projects to national digitisation programmes. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://liber.library.uu.nl/index.html>

²⁶ Vidjeti: Schwarzenberg, Karl. *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. Wien : Brüder Hollinek, 1972. (Museum N.F. 4, Bd. 4) na adresi: <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/HSK0756.htm>

²⁷ Usp. <http://jagor.srce.hr/akm/akm6/sazeci.htm>

i za nas relevantne pojedinosti. Ali, ovom prigodom želim upozoriti, npr., da u tezaurusu koji koristi MALVINE²⁸ među jezicima za sada nema hrvatskoga jezika premda postoje srpski i slovenski jezik, dok je među zemljama navedena Hrvatska. Za ispravak ove netočnosti bit će zacijelo potreban i naš angažman. Poput preostalih sličnih portala, MALVINE omogućuje istodobno pretraživanje distribuiranih kataloga rukopisa i pisama. Taj portal pruža uvid u dosege uključenih kataloga iz različitih europskih zemalja te ovako usporedno prikazani podaci zrcale i različite prakse pojedinih sredina. MALVINE je potaknuo i intenzivniji rad na rješavanju problema dostupnosti rukopisa u pojedinačnim europskim zemljama, jer mnogo toga još nikako ne zadovoljava. Kako se ubrzo nakon pokretanja toga međusektorskog i međunarodnog projekta došlo do spoznaje da je ključan element svakoga djelotvornog povezivanja različitih ustanova povezivanje njihovih datoteka preglednih zapisa, o čemu smo već govorili, tu je pokrenuta inicijativa za rad na već spomenutom projektu LEAF. S obzirom na to da je sjedište konzorcija u Njemačkoj, u toj se zemlji naročito radi na dogradnji modela organizacije MALVINE-a. Pritom se kao prototip koristi vlastiti njemački sustav nazvan *Kalliope*. I *Kalliope* i LEAF i MALVINE koordiniraju se u Državnoj knjižnici u Berlinu.²⁹ *Kalliope* se, naime, istodobno izgrađuje i kao dio sustava MALVINE i LEAF, a želi povezati ostavštine i autografe koje čuva oko tisuću njemačkih muzeja, arhiva i knjižnica. Taj projekt financira DFG, projekt MALVINE ustanove udružene u istoimeni konzorcij, a LEAF je za sada projekt Europske komisije. Najdalje se stiglo u projektu *Kalliope*, gdje je u tijeku *Kalliope II*, započet u proljeće 2003. Do sada su putem portala dostupne informacije o preko 500.000 rukopisa odnosno o 254.000 osoba. Tijekom daljnjega rada na projektu želi se na osnovi XML-a izgraditi neutralni model podataka za predstavljanje ostavština. Polazište su mu *Smjernice za katalogizaciju ostavština i autografa*, koje su izradili njemački bibliotekari za obradu rukopisa i koje se koriste već duže vrijeme. Te su smjernice dostupne na adresi <http://zka.sbb.spk-berlin.de/rna>.³⁰ MALVINE i LEAF surađuju danas i s CERL-om i RLG-om, te se u budućnosti može očekivati još znatnije proširenje dostupnosti informacija o rukopisima.

2.5 Novi problemi, nove dileme

Opisane inicijative i aktivnosti koje su uslijedile otvorile su i niz novih dilema tako da danas, nakon višegodišnjeg iskustva, stvari izgledaju ponešto drugačije nego u vremenu njihova pokretanja. Kako bi se mogli savjetovati o daljnjem djelovanju, stručnjaci koji se bave rukopisima osnovali su 2001. u okviru LIBER-a,

²⁸ Tezaurus je dostupan na adresi: <http://www.malvine.org:8100/metasearch/thesaurus.jsp?type=thesaurus&lang=en>

²⁹ Weber, Jutta. MALVINE, LEAF and Kalliope : some co-operation models. // Digital Access to Book Trade Archives : papers of the 2001 Conference in The Hague. Leiden : Academic Press, 2002. Str. 49-68. http://www.malvine.org/malvine/publications/MALVINE_Weber_MLK.pdf

³⁰ Deutsche Forschungsgemeinschaft, Unterausschuß für Nachlasserschließung: Regeln zur Erschließung von Nachlässen und Autographen (RNA). Berlin : Deutsches Bibliotheksinstitut, 1997. (mit Ergänzungen – Stand Dezember 1998). <http://zka.sbb.spk-berlin.de/rna>

udruge koja povezuje glavne europske znanstvene knjižnice od kojih mnoge imaju i vrijedne zbirke rukopisa, Ekspertnu skupinu knjižničara koji se bave rukopisima. Ta je skupina 2003. organizirala već drugu konferenciju posvećenu radu s rukopisnim zbirkama. Premda konferencija nije donijela posebno značajne zaključke, osvrnula bih se ovdje kratko na dva izlaganja iz Njemačke koja smatram osobito zanimljivim.

Prvo je bilo izlaganje J. Weber, voditeljice spomenutih projekata *Kalliope*, LEAF i MALVINE, koja je nakon višegodišnjeg iskustva govorila o suradnji u međunarodnim projektima.³¹ Pritom je istaknula da za uključivanje neke ustanove u međunarodni projekt poput MALVINE-a treba u vlastitoj zemlji postojati potreba za novom uslugom, kao i resursi koji su od interesa za širu zajednicu korisnika. Pritom se ne smije izgubiti iz vida da se pozitivni učinci sudjelovanja u takvom projektu očekuju kako za samu ustanovu, tako i za ukupnu zajednicu i pojedinačnog korisnika. Kao moguće prepreke, navela je loše financijske preduvjete, nedovoljno definiranu ulogu pojedine ustanove u zajedničkom pothvatu, velik posao administriranja te mogući konflikt interesa između potreba vlastite ustanove i potreba međunarodnog projekta. Zaključila je da treba razvijati kooperativne projekte, ali da pritom domaći korisnici ipak trebaju imati prioritet. Ona smatra da pri koncipiranju razvoja težište treba staviti na kvalitetne sadržaje, koje ćemo staviti u informacijski sustav, a ne na tehnologiju te da u svakom trenutku treba misliti i na mogućnost osiguravanja kontinuiteta pokrenutih aktivnosti.

Drugi prilog, na koji ćemo se osvrnuti, izlaganje je predstavnice financijera mnogih kooperativnih projekata, DFG-a.³² Ona je kratko prikazala razvoj organizacije i standarda za katalogizaciju rukopisa na kojima se u Njemačkoj počelo raditi u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, pri čemu su, s obzirom na prisutnost dragocjenih fondova, razvijena središta izvrsnosti za rukopisne zbirke u Berlinu, Frankfurtu, Leipzigu, Münchenu i Stuttgartu. *Smjernice za katalogizaciju rukopisa* objavljene su prvi puta 1963., a sada aktualno 5. izdanje 1992. Tijekom toga dugog razdoblja objavljeno je tiskom više od 200 kataloga rukopisa, a kasnije i unakrsna kazala distribuiranih rukopisnih zbirki na mikrofišu. Elektronička tehnologija dovela je tijekom posljednjeg desetljeća do velikih promjena, kako s obzirom na razvoj informacijskog društva, tako i na razini pojedinačnih ustanova. Ona je potaknula jače povezivanje, ali i takmičenje. Osnovne premise politike DFG-a u financiranju aktivnosti zbirki rukopisa su danas: 1. WWW treba biti središte integracije i distribucije informacijskih sustava za zainteresirane korisnike, a dostup treba biti slobodan i otvoren; 2. sve vrste informacijskih izvora trebaju biti tamo dostupne; 3. krajnji je cilj obuhvatiti sve njemačke rukopisne zbirke, a kako bi se to moglo realizirati u što prihvatljivijem vremenu uz prihvatljive troškove, treba

³¹ Weber, Jutta. Co-operation in external projects. LIBER Expert Group of European manuscript librarians' conference 'The Changing Role of the Manuscript Librarian'. Koninklijke Bibliotheek (KB), The Hague, The Netherlands, 5-8 March 2003. <http://www.kb.nl/coop/liber/mss/papers/weber.ppt>

³² Wagner, Bettina. External funding for manuscript projects : the role of the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). LIBER Expert Group of European manuscript librarians' conference 'The Changing Role of the Manuscript Librarian'. Koninklijke Bibliotheek (KB), The Hague, The Netherlands, 5-8 March 2003. <http://www.kb.nl/coop/liber/mss/papers/wagner.ppt>

primijeniti različite razine opisa građe (inventare, vodiče po zbirkama, detaljne kataloge). Putem mreže želi se pružiti interaktivnu komunikaciju koja treba omogućiti dopunu ili ispravljanje podataka, integraciju s drugom građom koja nije rukopisna, kasnije pridruživanje digitalnih reprodukcija i međunarodnu dostupnost informacija. Sada je u tijeku retrospektivna konverzija prije objavljenih tiskanih kataloga rukopisa: digitalne slike kataloga rukopisa opremaju se s pretražljivim kazalima. Ti su katalozi dostupni svakome na mrežnom portalu *Manuscripta mediaevalia*. Osim toga, DFG, kao predstavnik korisnika, novčano stimulira i razvoj potrebne infrastrukture, digitalizaciju samih rukopisa, izradu uputa, priručnika i sl.

Ovdje smo se bavili suradnjom europskih znanstvenih ustanova, napose u dostupnosti rukopisa. Ali na kraju bismo, govoreći općenito o izoštravanju stavova, željeli prikazati i mišljenje jednoga predstavnika narodnog knjižničarstva koji je iznio svoje dileme o AKM-zajednici kako je zamišljena u planovima njegove zemlje. Švedski je narodni knjižničar U. Nilsson, poput J. Weber iz berlinske Državne knjižnice, upozorio na mogući sukob interesa između sudjelovanja na zajedničkim projektima i potreba vlastite ustanove ili profesije.³³ S obzirom na to da švedska javnost očekuje intenzivniju suradnju narodnih knjižnica s arhivima i muzejima, pri čemu narodne knjižnice trebaju imati vodeću ulogu u osiguravanju dostupnosti digitalnih informacija širokoj publici, Nilsson iskazuje zabrinutost da bi taj angažman mogao ograničiti narodne knjižnice u njihovu daljnjem djelovanju na drugim područjima. Stoga AKM, po njegovu mišljenju, treba biti samo jedan od putova kojima se knjižnice trebaju kretati, naročito s razloga što je suradnja s arhivima i muzejima usmjerena na prošla vremena, tj. na baštinu, a djelatnosti narodnih knjižnica velikim su dijelom usmjerene na sadašnjost i budućnost. Istaknuo je da se istodobno i arhivi i muzeji suočavaju s novim problemima koje pred njih postavljaju sve veća očekivanja da postanu što pristupačniji širokoj publici. I na koncu je zaključio da su sadašnje inicijative pozitivne, upozorivši i na neka druga otvorena pitanja koja se ne smije zanemariti. Treba, naime, izbjegavati sukob interesa pojedinih skupina sadašnjih i budućih korisnika, koji bi se mogli negativno odraziti na razvoj arhiva, knjižnica i muzeja.

3 Zaključne misli

Završili bismo ovo izlaganje tvrdnjom da je hrvatska AKM-zajednica na pravom putu jer se bavi pitanjima pripreme zajedničkih načela i standarda, s obzirom na to da budući zajednički nastup traži obavljanje mnogih predradnji. Međutim, s razloga što se Hrvatska želi što prije uključiti u europske integracije, naše aktivnosti treba ubrzati. Tamo gdje to nije slučaj, treba elektroničke sadržaje početi sustavno pripremati, s jedne strane elektroničkom obradom do sada neobrađene građe, a s druge retrospektivnom konverzijom tiskanih inventara, kataloga i drugih obavijesnih pomagala. Različitosti u načinu obrade u raznovrsnim ustanovama neće našim

³³ Usp. Nilsson, Udo. ALM – success, dead end or yet another route. // *Scandinavian public library quarterly* 36, 2(2003) 16-17.

zajedničkim korisnicima nikada predstavljati problem, ali pomagala za pronalaženje informacija očito treba objediniti. Prvi su korak na tom putu zajedničke datoteke preglednih zapisa pa se nadam da će se na tome i u Hrvatskoj ubrzo početi raditi.

S obzirom na dosadašnji angažman naših narodnih knjižnica, kako u projektu PULMAN tako i u području izgradnje zavičajnih zbirki, možda bi se mogao u pojedinim sredinama potaknuti upravo razvoj lokalnih portala, poput onog u Danskoj. Oni bi mogli povezati zavičajne zbirke u knjižnicama, arhivima i muzejima. Takav bi razvoj mogao eventualno potaknuti naše velike ustanove na brže povezivanje i na nacionalnoj razini, jer Hrvatska, s obzirom na svoju bogatu baštinu, ima zadaću sudjelovati i u velikim međunarodnim sustavima. U neke se aktivnosti Hrvatska već uključila, a drugima bi se trebala pridružiti bar u svojstvu promatrača.

Uz aktivnosti naših velikih nacionalnih ustanova i Ministarstva kulture, razvoj novih elektroničkih usluga mogao bi se, u skladu s potrebama i mogućnostima, usporedo poticati i na lokalnoj razini. Kako je istaknuto, nije relevantno tko će pritom biti prvi. Digitalni se sadržaji već pojavljuju u nekim hrvatskim sredinama, dijelom potpomognuti bar savjetom nacionalnih ustanova poput Muzejskoga dokumentacijskog centra, Hrvatskoga državnog arhiva ili Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a dijelom i amaterski ili stihijski. Premda takav razvoj ne jamči optimalan učinak niti potreban kontinuitet, on je važan, jer se na taj način stvaraju sadržaji koje će moći obuhvatiti budući zajednički hrvatski AKM-portal.

Poučeni praksom iz razvijenih zemalja, trebali bismo nastojati objediniti napore u našim raznorodnim ustanovama. Pritom bi informacijska profesija trebala tražiti saveznike i među zainteresiranim korisnicima, napose njihovim zajednicama i udrugama. Tako bismo možda zajedničkim naporom mogli naći i sponzore za naše buduće akcije. Znakovito je, naime, da je i u opisanom danskom i u njemačkom primjeru prvo bila obrađena građa s područja trgovine i industrije. To vjerojatno nije bilo slučajno.

LITERATURA

Besjednica. // Dragoljub 2, 44(1868), 701.

Beyond productivity : information technology, innovation and creativity / Committee on Information Technology and Creativity, National Academy of Sciences.
http://www.nap.edu/html/beyond_prod/beyprodsum.pdf

Description guidelines. Version 1.4.0, September 2003 / RLG Cultural Materials Alliance.
<http://www.rlg.org/culturalres/descguide.html#format>

Deutsche Forschungsgemeinschaft, Unterausschuß für Nachlasserschließung: Regeln zur Erschließung von Nachlässen und Autographen (RNA). Berlin : Deutsches Bibliotheks-institut, 1997. (mit Ergänzungen – Stand Dezember 1998).
<http://zka.sbb.spk-berlin.de/rna>

Eastwood, David. The future of the humanities : prospects and challenges.
[http:// www.rlg.org/annmtg/eastwood03.html](http://www.rlg.org/annmtg/eastwood03.html)

FY 2001 : Congress OKs \$547 million budget for Library. // The Library of Congress information bulletin 60, 2(2001), 27, 35.

Golub, Koraljka; Jagoda Matovina. Pomagala za pretraživanje weba s naglaskom na projekte povezivanja arhivskih, knjižničnih i muzejskih zapisa. // 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 248-252.

Hengel, Christel. Normdaten und Metadaten : die Idee eines Internationalen Authority File. // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 50, 4(2003), 210-214.

HKD Novosti 22-23(2003).

Improving access to cultural materials : Research Libraries Group announces new initiative to provide integrated access to cultural materials worldwide.
<http://www.rlg.org/pr/pr2000-01cmi.html>

Knoll, Adolf. Digital library for access to rare materials : from pilot projects to national digitisation programmes. // Liber quarterly 13, 3-4(2003).
<http://liber.library.uu.nl/index.html>

Larsen, Jonna Holmgaard. [Editorial]. // Scandinavian public library quarterly 36, 2(2003), 2.
http://www.splg.info/issues/vol36_2/splq2_03.pdf

Leerintveld, Ad; Matthijs Van Otegem. The changing role of the manuscript librarian. // Liber quarterly 13, 3-4(2003).
<http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

Maier, Gerald. Gemeinsames Internetportal für Bibliotheken, Archive und Museen – ein Online Informationssystem : kurzer Werkstattbericht.
<http://www.bam-portal.de/rep/BAM-Bericht-GM02.pdf>

Nilsson, Udo. ALM – success, dead end or yet another route. // Scandinavian public library quarterly 36, 2(2003), 16-17.

Østby, Jon Birger. The new cross sectoral agency in Norway for archives, libraries, and museums : plans and perspectives. // Liber quarterly 13, 3-4(2003).
<http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

Petersen, Jens Age. historiefyb.dk : the local historical portal of Funen. // Scandinavian public library quarterly 36, 2(2003), 9-11.

re:source. The Council for Museums, Archives and Libraries.
<http://www.resource.gov.uk>

Revolutionizing science and engineering through cyber-infrastructure : report of the National Science Foundation Blue-Ribbon Advisory Panel on Cyberinfrastructure.
http://www.communitytechnology.org/nsf_ci_report

RLG Annual Meeting, 2003. "Rethinking the Humanities in a Global Age", May 5-6, 2003, Boston, Mass.
<http://www.rlg.org/annmtg/index03.html>

Roegiers, Jan. Integrated resource discovery and access of manuscripts : the user perspective. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003).
<http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

Schwarzenberg, Karl. Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Wien : Brüder Hollinek, 1972. (Museion ; N.F. 4, Bd. 4)
<http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/HSK0756.htm>

Sečić, Dora. Uspješnost djelovanja znanstvene knjižnice u vremenu globalizacije i brzih promjena u okruženju. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43, 4(2000), 70-79.

Surrogates for RLG cultural materials / RLG Cultural Materials Alliance.
<http://www.rlg.org/culturalres/surrogateguide.html>

Van Camp, Anne. RLG, where museums, libraries, and archives intersect. // *Liber quarterly* 13, 3-4(2003). <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>

Wagner, Bettina. External funding for manuscript projects : the role of the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). LIBER Expert Group of European manuscript librarians' conference 'The Changing Role of the Manuscript Librarian'. Koninklijke Bibliotheek (KB), The Hague, The Netherlands, 5-8 March 2003.
<http://www.kb.nl/coop/liber/mss/papers/wagner.ppt>

Weber, Jutta. Co-operation in external projects. LIBER Expert Group of European manuscript librarians' conference 'The Changing Role of the Manuscript Librarian'. Koninklijke Bibliotheek (KB), The Hague, The Netherlands, 5-8 March 2003.
<http://www.kb.nl/coop/liber/mss/papers/weber.ppt>

Weber, Jutta. MALVINE, LEAF and Kalliope : some co-operation models. // *Digital Access to Book Trade Archives : papers of the 2001 Conference in The Hague*. Leiden : Academic Press, 2002. Str. 49-68.
http://www.malvine.org/malvine/publications/MALVINE_Weber_MLK.pdf

KORIŠTENE MREŽNE STRANICE

1. <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-03.htm>
2. <http://www.bibliothek2007.de>
3. <http://www.resource.gov.uk>
4. <http://www.abm-utvikling.no/om/english.html>
5. http://www.splq.info/issues/vol36_2/splq2_03.pdf
6. <http://www.historiefyn.dk/test/soeg.php>
7. <http://www.pulmanweb.org>
8. <http://www.rlg.org>
9. <http://www.americaslibrary.gov/cgi-bin/page.cgi>
10. <http://www.bam-portal.de>
11. <http://jagor.srce.hr/akm>
12. <http://www.malvine.org>
13. <http://kalliope.staatsbibliothek-berlin.de>
14. <http://zka.sbb.spk-berlin.de/rna>
15. <http://www.manuscripta-mediaevalia.de>
16. http://digit.nkp.cz/mw_frame.htm
17. <http://www.crxnet.com/leaf>
18. <http://www.cerl.org>
19. <http://www.manuscripta-mediaevalia.de>